

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ЛЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ФМЦІК Ігор Дмитрович

С.С.ГОГОЦЬКИЙ ЯК ІСТОРИК ФІЛОСОФИ

09.0С.05 - історія філософії

Автореферат дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата філософських наук

КИЇВ 1991І
На правах рукопису

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТЛРЯСЯ ІВЧЕНКЯ

ФІЦИК Ігор Дмитрович

С.С.ГОГОЦЬШ ЯК ІСТОРИК ФІЛОСОФІЇ

09.00.05 - історії філософії

Автореферат дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата філософських наук

КІТ?

дисертаціє* є рукопис.

‘‘сіюта виконана на кафедр: теорії та історії філософії
Ки
ївського університету імені Тараса Ієвченка.

чаркові керівники. КНІЙК8В ЗРІЙ В'ЯЧЕСЛІВОВИЧ.

доктор філософських наук ^^^професор; ЛИСИЙ ІВАН
ЯКОВИЧ, кандидат філософських наук, доцент
Офіційні опоненти:
ГОРСЬКИЙ ВІЛЕН СЕРГІЙОВИЧ. '
доктор філософських наук, професор;
ЛЧК МИКОЛО ІВАНОВИЧ.
кандидат філософських наук, старший
науковий співробітник

Провідна організація: Київський державний педагогічний університет
імені М. Драгоїанова.

Захист відбудеться " лсаЯ**~? {«іде р на засіданні спеціалізованої ради Д
01.01.06 в Київському університеті імені Тараса Ієвченка за адресо*:
252033, Київ, вул. Володи-мирська. 60 (ауд. 330)

З дисертаціє* можна ознайомитись в бібліотеці Київського університету
Імені Тараса Ієвченка (252033. Київ. вул. Во-лсдинирська, 58).

Азторефе ат розісланий іддь р

ічений секретар спеціалізованої ради кандидат
філософських наук

Діденко В. ?¹.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У бурхливих умовах зден- ня. коли нав народ вирішує нелегкі завдання, державогозо- ренна та демократизації всіх сфер суспільної «иттедіаль- ності. помітно загострився інтерес до історії духовного розвитку України. Виникла нагальна потреба оцінити це історію об'єктивно, без ідеологічних штампів та обмежень. Важливу роль у даному процесі покликане зіграти визначення дійсного місця православного неортодоксального теїзму в духовному шитті України та Росії у XIX ст.. оскільки в межах однієї держави та за монопольного становища Російської православної церкви релігійно-філософська думка двох народів розвивалась у тісній взаємодії.

У XIX - поч. XX ст., православний неортодоксальний теїзм (з його суперечливої! єдніств філософської оригінальності й гуманізму та містики) досягнув вершини розвитку^та впливу, не без успіху конкурував з такими релігійно-філософськими напрямками, як масонство, слов'янофільство, неослов' чофіль- ство. У цей період його представляла переважно ліберальна частина професорів богослов'я та філософії духовних академій та університетів Російської держави (так звані "академісти").

У російському неортодоксальному православному теїзмі чітко вирізняються три течії:

- і) теїстично-апріорістична
С Голубинський Ф.О.. Карпов 8.М.. Кудрявцев-Платонов й.Д. г,
- 2) православно-антропологічна . Ариєвич Н.Д.. Несмелое 8.с.л
- 3) православно-гегельянська и: ідонський Ф Ф..Новицький О.М., Гогоцький С.С.).

Одним з найяскравіших представників цієї славнозвісне: когорти Філософі в був викладач Київської Духовної академії та університет:: СВ.НСЛПДИМИРЛ - С . С . Г ОГОИЬКІІЙ. Він поряд I';

0. К.Новицьким, Б.Й.Карповик, П.Л.Впкевичем уви\$ярж де' історії вітчизняної філософії ще й як представник київської вколи" релігійного ідеалізму.

Специфічною Особливістю філософування цієї шולי була свідома орієнтація на засвоєння та переробку філософської спадщини минулого. Звертання до історико-філософського матеріалу було настільки глибоким, що цих мислителів з повною підставою можна розглядати як таких, *що* здійснили значний внесок в розробку історико-філософської науки. Насамперед це стосується С. С. Гогоцького. Дослідження історико-філософських поглядів вченого видається актуальним з цілої низки причин: пер» за все. через необхідність адекватніше зрозуміти філософський світогляд мислителя та подолати ті викривлення його наукового доробку, що мали місце як в матеріалістично-атеїстичній, так і в православно-церковній традиціях. По-друге. через потребу позбутись вульгарних, ідеологічно деформованих уявлень про теїстичну філософів взагалі та православно-теїстичну зокрема нарешті, - звертання до історико-філософської спадщини "академіста" поглибить наші уявлення про долю вітчизняне:и ;егельяк :тва. здійснюючи тим самим певний внесок у вивчення історії нормування філософської думки на Україні. Стан дослідження проблеми, історико-філософські погляди Гогоцького ще не стали оо'ектом систематичного аналізу ні у вітчизняній. Ні у зарубіжній філософській літературі

- 3 -

Дослідження. чо стосувались філософії "академістів," з'явилися- віє у другій половині XIX ст. сп'вчутливо Пр⁻¹ їх Філософії писали О.Введенський, Б.Радлов, і.іпе ін. Періиини критиками " те'їстів-акадеяїстів," хоча .е завіди об'єктивними, були революціонери-демократи іі.Черниязевський Д.Писарев. И.Антонович. Українські я революційні демохра ти взагалі не виявили зацікавленості до тх Філософії, Впливу " академістів " так чи інакме

зазнали В.Соловйов, православні теїсти М.Родестзенський. Ї.Ні польський. Й.Лопухін,

І.Тареев. персоналіст І.Бердяев, інтуїтивіст П.Флоренський. Іої до впливу безпосередньо Гогоцького на формування їх світогляду, то він був не прямий, а опосередкований. Мапуть, єдиним виключенням був його академічний учень П.Д.Йркезич, незважаючи на досить критичне (а то й гіперкритичне) ставлення останнього до концепції свого викладача. Аналогічно висловлювались на адресу філософії теїстів такої персоналісти О.Козлов та Л.Допатін, інтуїтивісти И.Лосський та С.Франк, пізній слов'янофіл В.Розанов.

У радянський період у невеликих статтях та розділах книг (головним чином в енциклопедичних виданнях та нечальних посібниках) розглядались переважно біографічні аспекти "академістів" та деякі онтологічні аспекти їх вчень. Загальні ж положення вчень представників цього напрямку досліджували

В.В.Богатов, Л.П.Зоронкова, А.А.Галактіонов, Р.Й.Гальцев, В.Зверев, І.Т.Іовчук, Й.А.Коган, П.Ф.Никандров, А.М.Іючапський, Й.Б.Чотков та ін.

Досить повно досліджений у радянській філософській літературі період формування ізоіоманітних течій православного неортодоксального теїзму у ЛШ-Х'ЛП 'тт.Й.С.ГорСьянї.

.4.

М.М.Громов, А.Ф.Замалеєв, Р.І.Клібанов, М.С.Кпзлов, Д.С.Ляхочов, Г.А.Михайлов, Л.Н.Пимкарьов, В.М.Нічик та ін.).

Окремі аспекти впливу ідеалістичної та релігійно-ідеалістичної філософії ХОIII-первої пол. ХіХст. на формування філософії "академістів" досліджували І.В.Бичко, А.І.Йолодін, Мни'ггор'ян, В.М.Давидов, В.ЦКерімов, В.Я.Кирпотін, М.І.Лук, Пайкова А.О, А.Г.Вапошнмков, В.І.Іинкарук та ік.

Проблеми впливу філософії теїстів-"академістів" на розвиток релігійної філософії та православну ідеологію в Росії другої пол. XIX-поч. XX ст. аналізувались у працях М.П.Тапочки, В.І.Гарадві, К.С.Гордієнка, В.Є.Долі, Ю.А.Калініна, А.М.Колодного, М.П.Краснікова, В.А.Кувакіна, Б.А.Лобовика, О.Ф.Лосева, В.А.Малініна, Й.А.Іасліна, В.А.Молокова, С.М.Половинкіна, С.І.Соловйова, В.К.Танчера, Д.М.Угриновича, П.С.Ікуринова та ін. В них, зокрема, підкреслюється роль філософії "академістів," насамперед комплексів ідей стосовно філософії історії, у формуванні вчень В.Соловйова, М.Бердяєва, П.Флоренського.

Значний внесок у вивчення та пропаганду ідей "академістів" здійснили дослідники-емігранти В.І.Зеньковський, С.А.Іевецький, М.О.Лосський, Г.В.Флоровський, С.Л.Франк, Б.В.Яковенко, які ґрунтовно аналізували проблеми генези та онтологічних підстав теїстичної філософії.

Окремі аспекти вчень "академістів", головним чином їх взаємозв'язку з російською нецерковною філософією, простежуються в працях сучасних західних дослідників Дж.Біллінгтона, Д.Клайна, І.К.Христоффа (США), Л.Дж.Іейна (Канада), Дж.Саттона (Англія), Й.Ганчикова та Г.Мастриланні (Італія), В.Гердта, К.Георге, Д.Дьопмана, А.Фрітче (Німеччина)

та ін.

Заростанні роки з'явилися цікаві праці, присвячені зародженню та становленню філософії на Україні. Особливо концентральність вирізняється стаття В.С.Горського "Україна в історико-філософському вимірі," що істотно поглиблює наше розуміння як всього процесу формування вітчизняної філософії, так і причин причетності окремих мислителів до тих чи інших ціннісних орієнтацій. Останнє цілком слушно стосується і С.С.Гогоцького. Спробу неупередженого аналізу

філософських поглядів останнього знаходимо в працях Бичка І.В., Гайдидима Е.Ф., Лука і.І., Огородника І.В., Русина і.В. та ін.

Відновленню адекватного образу вченого у сучасній філософській свідомості сприяють праці видатного знавця української філософії Д.Чижевського, що стали нині доступними Ей-рокому колу читачів.

Сучасний стан опрацьованості філософської спадщини мислителя створює необхідні передумови для систематичного відтворення та об'єктивної оцінки його історико-філософських поглядів, які все ще залишаються маловивченими.

Метою даної роботи є детальна реконструкція та теоретичний аналіз історико-філософських поглядів Гогоцького, визначення їх історичного місця в генезі вітчизняної історико-філософської думки. Реалізація даного завдання передбачає постановку та вирішення таких проблем: а) з'ясування ідейних джерел та світоглядних орієнтирів мислителя; б) відтворення та аналіз авторського варіанту теорії історико-філософського процесу; в) дослідження історико-філософської методології вченого, застосованої ним конкретної методики та техніки Історико-Філософської Інтерпретації; г) порівняння версії Гогоцького через співставлення його історико-філософських поглядів з гегелівськими; д) оцінку історико-філософських переконань мислителя, розкриття, по можливості, їх евристичного потенціалу.

Методологічними та теоретичними засадами роботи послужили результати досліджень у галузі теорії та методології історії культури та історії філософії С.С.Аверинцева, Ц.І.Яковлєва, Й.Ф.Асмуса, В.У.Баумкіна, М.М.Бахтіна, Б.З.Богданова, А.С.Богомолова, Б.Е.Ойхровського, М.Бичварова, І.З.Бичка, С.М.Брайовича, Й.М.Бутлерова, З.Г.Зернадського, А.І.Володіна, З.С.Іорського, М.М.Ірецького, І.М.Трасу, А.З.Гулиги, А.Я.Гуревича, Б.В.Емельянова, Й.Т.Іовчука, Мі.Конрада, І.В.Кулакова, В.Ф.Лекторського, О.Ф.Лосева, К.Н.Лютіна, З.Й.Малініна,

М.М.Мамардашвілі, І.І.Маркової, Ю.К.Мельвіля,
С.Р.Микулинського, І.С.Царського. Т.І.Ойзермана, М.В.Поповича.
О.В.Іотьомкіна. Н.І.Родного, Л.В.Скворцова, Б.З.Соколова,
В.С.Явирьова, Л.В.Зинкарука, Б.Г.Юдіна, М.В.Яковлева та ін..
запропоновані у них моделі їх реконструкції, напрацьований
інструментарій, які задають нам кут методологічного аналізу та масштаб
оцінки історико-філософських поглядів Гогоцького.

Йвор також спирався на: а) дослідження проблем розвитку
європейської філософії ХІІ-ХІХ ст. та новітні оцінки її досягнень
В.Ф.Асмуса, В.М.богуславського, Б.Е.Биховського, Г.Й.Заїченка,
Й.А.Конікова, Я.А./Іяткера, Г.Г. Майорова,
І.І. Михаленка, Н.Й.Мотрсилозої, І.С.Перського. Т.І.Ойзермана.
В.В.Соколова. О. І. Суботіна, П.Д.Іавкевича. В.І.Ін-карука та
ін.; б) інваріантний зміст праць, в яких на рівні сучасних досягнень
філософії аналізується історико-філософське вчення Гегеля (Ц.
Г.Ірзаканяна, Б.В.Богданова, М.В.Булатова, Й.В.Гулиги, В.А.Малініна,
Н.Х.Мамадашвілі, Й.Б.Йітіна. І.С.Нарського, И.Ф.Овсянникова, Т.І.
Ойзермана. Л.В.Скворцова. В.В.Соколова, М.І.Челідзе, й.и.Яковлева та
ін.).

Критичний аналіз історико-філософських поглядів Гогоцького
пов'язаний з низкою труднощів. Насамперед з тією обставиною, що
прогегелівська орієнтація мислителя постійно "дрейфувала" від
абсолютного захоплення концепцією німецького філософа до її критики.
Слід врахувати такої ту обставину, що бідність опублікованих праць
готувалась Гогоцьким як посібники для студентів, а тому спроба автора
акумулювати багату гаму точок зору часто інтерпретувалась дослідниками
як відсутність власної концепції.

Своєрідність проблеми зумовила застосування методологічного
прийому співставлення. Порівняльний аналіз історико-філософських

поглядів Гогоцького з гегелівським трактуванням задає масштаб оцінки надбань київського мислителя, дозволяє повніше виявити сутність його поглядів та їх місце в генезі розуміння історико-філософського процесу у вітчизняній філософській думці.

Наукова новизна дослідження. В дисертації вперше здійснений систематичний аналіз історико-філософських поглядів Гогоцького. З'ясовано його внесок в розвиток вітчизняної філософської думки. В результаті дослідження проблеми обгрунтовано ряд положень, що характерні новизною:

- всупереч поширеній точці зору, згідно якій Гогоцький однозначно негативно ставиться до матеріалізму та загадом поділяє гегелівську світоглядну ідеалістичну позицію, у ди-

_ 3 -

сертатії відстоюється теза, що матеріалізм та ідеалізм в історико-філософському процесі розглядаються числителем як взаємодоповнюючі напрямки;

- всі історико-філософські набутки Гогоцького підпорядковані пошуку філософського фундаменту православ'я, що вбачався ним як синтез кращих досягнень західноєвропейської та східнослов'янської філософських традицій;

- Гогоцький вперше у вітчизняній історико-філософській літературі дав ґрунтовний аналіз історії світової історико-філософської думки;

- мислитель був одним з перших критиків гегелівської методології історико-філософського дослідження;

- окремі оцінки поглядів Гогоцького як компілятивних є необ'єктивними.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати дають можливість, з одного боку, адекватніше відтворити сутність та особливості філософії Гогоцького, з іншого -

збагатити загальні уявлення про розвиток релігійної філософії в Україні у XIX ст. та впливи на неї німецької класичної філософії. Крім того, робота дозволяє ще раз привернути увагу до існування своєї рідної "київської релігійно-філософської школи." представленої викладачами Київської духовної академії та Київського університету.

Апробація дослідження. Головні ідеї дисертації доповідались на міжнародній практичній конференції " Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості." (Київ-Луцьк, 1994), міжвузівській наук, ей конференції " Гуманітарні науки; проблеми. пошуки, перспективи." (Знань. 1993 і.

Впровадження наслідків дослідження здійснювалось не тільки у формі наукових публікацій дисертанта, але й в ході навчального процесу в Уманському педагогічному інституті. Зокрема, матеріали дисертації використовувались при виведенні семінарських занять з історії філософії (тем « :звиток філософії в Україні у XIX ст.")

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, закінчення та списку використаної літератури. Для аналізу історико-філософських поглядів Гогоцького треба було насамперед з'ясувати вихідні філософські інтуїції мислителя, дослідження яких і присвячений перший розділ дисертації "Духовні витoki, світоглядні альтернативи та орієнтири." Послідовність подальших дослідницьких кроків зумовлена необхідністю з'ясування теоретичних та методологічних засад історико-філософських поглядів Гогоцького (другий розділ "Розробка теоретико-методологічних проблем історико-філософської науки" і. що дало можливість перейти до аналізу конкретних історико-філософських досліджень Гогоцького і насамперед філософського вчення Гегеля (третій розділ 'Гегельянець та критик Гегеля.

ОСНОВНИЙ ЗКІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, аналізується ступінь її розробленості, визначається головна мета дослідження, відповідно формулюється коло завдань, які випливають з неї. характеризуються методологічні засади та теоретичні джерела роботи, р-кривається її наукова новизна, а, з'ясовується теоретична та практична значимість дослідження.

- 10 -

у першому розділі дисертації - "Духовні витоки, світоглядні альтернативи та орієнтири" з'ясовуються особливості історичного та філософського середовища, в якому формувався Гогоцький як філософ.

Напочаток в роботі вказуються деякі біографічні дані мислителя. аналізується його науковий доробок. Особлива увага надається конкретній філософській* постановці, що вчинили безпосередній чи опосередкований вплив на формування філософських пріоритетів Гогоцького. зокрема П.С.Павсенєва (монахське ім'я - Феодан) та О.М.Новицького. Кордоцентристські мотиви у творчості Павсенєва та Гогоцького є типовими для філософських «кіл України, що беруть свій початок ще від українського варіанту ісихазму XI-XII ст. та філософії Г.С.Сковороди. Порівняльний аналіз поглядів С.С.Гогоцького та О.М.Новицького дає змогу зробити висновок про близькість їх позицій, зумовлену схомістю історичних доль, та підсумувати належність Гогоцького до "київської школи" філософування. Разом з тим православний "гегелізм" Гогоцького відрізняється від гегельянського теїзму Новицького тим, що коли останній прагнув "гегелізувати" православне віроучення і на цій підставі створити православну філософію, то Гогоцький навпаки, хотів "оправославити" об'єктивно-ідеалістичну систему Гегеля і використати отримані

результати для псдая- иої аргументації вме існуючої філософії російського православ'я.

Особливе місце у філософській творчості Гогоцького займає Гегель. Мислитель зазнав найбільшого впливу з боку німецького філософа. Гогоцький пройшов декілька етапів інтер-претації вчення Гегеля - від беззастеревного захоплення до

- II -

критичного ставлення. У сприйнятті ни» спадщини німецького мислителя суперечливо поєднались критика раціонального спрямування філософії Гегеля, апеляція до містично-екзистенціальних мотивів його творчості та часткова згода з гегелівською історико-філософською концепцією®. Подібна розбіжність зумовлювалась не тільки суб'єктивними переконаннями самого Гогоцького, але й низкою інших обставин, - загальною атмосферою в видих учбових закладах після революцій середини XIX ст.. певною загрозою матеріалістичної переорієнтації філософії, що зумовлювалась окремими моментами вчення Гегеля.

Прихід" Гогоцького до Гегеля був об'єктивно підготовлений як всім ходом історико-філософського процесу, так і логікою навчального процесу в Київській Духовній академії, а з іншого боку, - трактування ним спадщини німецького мислителя та її творче переосмислення були свідомо Гогоцьким дещо ітучно оомежені і зумовили специфічне забарвлення інтерпретації ним німецького мислителя.

Спектр оцінки філософських поглядів Гогоцького історіографією XIX та XX ст. є надзвичайно різноманітним, хоча більшість дослідників сходиться на думці, що в основі філософських поглядів Гогоцького була концепція Гегеля. Однак ступінь філософської оригінальності та грядтовності трактування мислителем вчення німецького філософа визначається ними надзвичайно полярно - від категоричного неприйняття філософських поглядів Гогоцького російськими революціонерами-демократами М.Чернишевським, Д.Писаревим та «.Антоновичем,- до .Шпета. до

вважав творчість київського мислителя одною з вершин дореволюційного вітчизняного філософування, та а» ?ц твердження схожості позиції останнього з неогегельянством того типу, що поширилось у західноєвропейській філософії у 20-30 рр. ХХст. . к'меньке няогегелхяство Р.Кронере. З.Маркс. А.Лібєрта: французьке - 2.Валя, 1.1 пішли та, й.Кбжева).

Негативне ставлення донедазньот радянс; кг.'і історіографі? Ді> філософської спадщини ^сгоцького загалом Суло зумовлене реМгУщо* спрямованістю поглядів (раннього. Частина інтерпретаторі!:: Гогоцького не змогла позбутись засудження кодо ортодоксально негативного ставлення мислителя до матеріалізму, хоча Гогоцький доводить об'єктивну зумовленість та необхідність протистояння ідеалізму та матеріалізму як раціонального способу віддзеркалення істини. Залишаючись все ж і'Л позиціях ідеалізму, ФІЛОСОФ пояснює тяжіння тодішнього суспільства до матеріалізму зовнішньою простотою, ілюзорною легкістю досяжності істини, пропонованої ним.

Філософія Гогоцького була ще не завіди усвідомленою спробою створити "вищу істинну" християнську філософію - філософії православ'я, яка мала б стати продуктом взаємодії слов'янського православного руху та знаменних досягнень світового набутку минулого.

У доотомч розділі "Розробка теоретико-методологічних проблем історико-філософської науки" долаються два стереотипи, що мають місце в історіографії стосовно методології, застосовуваної Гогоцьким, йдеться про звинувачення її в тенденційності та компілятивності.

Аналіз філософських та історико-філософських поглядів Гогоцького побудований на співставленні їх з гегелівськими. Останній справив могутній вплив на нашого співвітчизника, хоча сприйняття Гогоцьким вчення Гегеля було далеко не учнівським Він вносить істотні корективи в концепцію німець

кого філософа. І методологія, яку застосовує Гогоцький •• своїх історико-філософських дослідженнях не є ортодоксально прогегелівською, з релігійними ін'єкціями, а його влапною ац іноді є певним кроком вперед у порівнянні з Гегелем.

Гогоцький вичленовує найпродуктивніші методологічні принципи Гегеля й бере їх на озброєння. Насамперед, він цілком словно зважає, що саме Гегель перейм здійснив перехід від Історії філософії як історіографії до історії ФІЛОСОФІЇ-ЯК науки. Гогоцький досить адекватно сприйняв та відтворив погляд Гегеля на діалектичне співвідношення в історії філософії істини та помилки, вказуючи, ' що помилки в історії філософії "мають характер більшої чи меншої односторонності"', ще однак не позбавляє їх відносного значення.

Стрижневим поняттям, що уможливує історію філософії у Гогоцького, як і у Гегеля, виступає поняття розвитку. Історія філософії для обох - це історія, трактована й генетична ієрархія ступенів розвитку, іншим поняттям, без якого неіснуюча історія філософії, є поняття філософії. Обидва вони перебувають у безпосередньому зв'язку і внутрішнім переходом одне в одного утворюють історію філософії. Тотожними є також підходи Гегеля та Гогоцького стосовно єдності філософії та змінності її історичних форм.

Чільне місце в історико-філософському вченні Гогоцького посідає проблема методу історико-філософського дослідження. Загалом стосовно номінації загального методу історико-філософського пізнання, який застосовує Гогоцький, то він за походженням частково гегелівський, а за змістом - діалектичний.

Особливістю Гогоцького аналізу є поєднання синтетичного та аналітичного методів, акцентуючи увагу на зовнішньому характері подібних намагань у догегелівській історіографії. Не влаштує Гогоцького і гегелівський

абсолютний діалектичний метод. На спосіб поєднання синтезу та аналізу в історії філософії вказує ідея розвитку. Її ід якої-залежать і можливість, і смисл історії. Найбільш досконалим мав би бути метод поступового розвитку складових стихій самої а ідеї філософії ("логічний розвиток думки" та "історичний рух факту"- І.Ф.)." Діалектичний метод у трактуванні Гогоцького суттєво відрізняється від гегелівського і має відповідати двом вимогам: вивчати Фактичний бік історії філософії та ґрунтуватись на знанні законів розвитку "розумової та пізнавальної діяльності та внутрішнього ІІТТЯ."

Гогоцький поділяє гегелівську інтерпретації! смислу та завдань філософської критики, застосовуючи її такої і до аналізу історико-філософського вчення Регеля.

Дослідження Гогоцьким історико-філософської концепції Гегеля було однією з перших спроб у загальноєвропейській історико-філософській думці другої половини ХІХ ст., представленої хоча б Віндельбандтом, Целлером, Дильтеєм, подолання уявлення про історико-філософський процес як суто іманентний, заданий апіорно структурою абсолюту. Обґрунтованою видається теза Філософа про те, по основним недоліком гегелівського історико-філософського вчення є надмірна логізація історії філософії. Безпідставними вважає він гегелівське розуміння співвідношення історичного та логічного. Н інтерпретації Гогоцького історія філософії має виступати не лише як чиста логіка, водночас не цуратись її. Винести "логічну

15-

послідовність" в історії філософії лише шляхом дедукції не-іоіливо - для цього необхідні скрупульозний аналіз дійсно пройдених ступенів історичного розвитку філософії та "опора на історичний хід факту. Поняття факту є одних з оазо-вих в історико-філософському вченні Гогоцького. Потри все) логічну розмитість, воно міст іть у собі два основних значення: по-перше, факт - це те, що було або є в дійсності,

(матеріальний, тілесний, духовний феномен), на відміну від того, що міститься в логіці; але нова йде про суто філософську реальність (філософське вчення, напрям, особистості мислителі® і т.п.). По-друге, це "шиття", "логіка виття".

Посилення Гогоцького на факт - це не тільки опора на феномени реального історико-філософського процесу, але й на історію культури загалом. Це є, беззаперечно, однією з сильних та цікавих стверджень його історико-філософських поглядів. Спроба поєднання Гогоцького інтерналістського та екстерналістського (користуючись сучасною термінологією) підходів є, в порівнянні з Гегелем, кроком вперед.

Критика Гогоцького окремих історіографів історії філософії (Брукера, Тідемана та ін .) базується на його твердженні, що історико-філософський процес є відносно самостійним і не копіює соціальну, політичну історію. Разом з тим він прагне віднайти механізми взаємовпливів різних сфер життя людського суспільства, вказуючи, що «вій історією Філософії та історією освіти і життя існує таке відношення ... як між діяльністю мислення та іншими формами та явищами свідомого душевного життя».

історія філософії викристалізувалась в науку протягом усього розвитку, філософської думки. тому ярародній було звертання Гогоцького до проблем її історіографії та періодизації. Вдаючись до скрупульозного аналізу найбільш відомих спроб відтворення всієї палітри історико-філософського процесу Тідемана, Брукера, Львіса, Дяерондо. Буле. Тенемана та ін.. Гогоцький, відзначаючи певні недоліки та неточності їх інтерпретації, ретельно простежує поступову появу в подібних дослідженнях ідеї послідовного історичного розвитку філософії (починаючи з середини ХУН ст.). що набуває найбільш завершеного вигляду лише з появою Гегеля, у якого зображення ходу історико-філософського процесу перестає залежати від суб'єктивної точки зору

дослідника і не було вая ливе зовніянім хронологічний відтворенням філософських вчень.

Заслугує уваги здійснений Гогоцьким чи не найперий аналіз розвитку вітчизняної історіографії історії філософії, його висновок про те, до вона не перебуває з зародковому стані, про до свідчить і бібліографічний список вітчизняних історико-філософських видань, приведений мислителем.

Одним з беззаперечних здобутків періодизації Історії філософії. запропонованої Гогоцьким, було те, до він зумів утриматись від використання досить помиреного тоді "епігоніс- тичного принципу" поділу історико-філософського процесу на два періоди: дсгегеліоський та післягегелівський. його варіант періодизації - поділ історії Філософії на стародавню та нову, хоча й не співпадає * сучасними уявленнями, однак є досить аргументованим. Головним принципом, до ви- значає специфіку того чи інаого історико-філософського періоду. Гогоцький вь.іаз розуміння співвіднозенна мислення та предмету пізнання.

третьому розділі ("Гегельянець та критик Гегеля")

- I? -

аналізується інтерпретація Гогоцьким філософської системи німецького філософа. Адає саме в аналізі! цього вчення найбільш рельєфно виявляється як його методологія ІСТИРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО дослідження. тан 1 власні філософські погляди.

Новітня германська філософія розглядається Гогоцьким як заключний акорд світоглядних перебудов Нового часу. Її стосується Філософія Гегеля, то вона цілком слушно тлумачиться "вершиною" німецької класичної філософії, в якій долаєтьса протиріччя філософських вчень Канта, Фіхте, Геллінга.

Основним принципом гегелівської системи є. за Гогоцьким, принцип тотальності мислення та буття, його зміст розгортається у п'яти положеннях:

1) абсолютне присутнє в світі та людському дусі ; 2) весь світ просякнутий розумом і відобра- сає у своїх частиках один верховний план світобудови; 3 > вся сукупність творінь повинна бути безперервно» яоступовіст». яка встановлюється постійно зростає до досконалості видих рівнів з порівняні з низчими; 4) ка вершині піраміди рівнів знаходиться дух. який є підґрунтям всієї системи та голосим началом, до якого внутрішньо спрямований весь розвиток і який одуєвляє весь світ; 5) найвиша та найсуттєві» властивість духа - сааоусвідоалввче мислення, звідси - підсумкова Формула системи; " єдино повно» дійсність безумовно? єдності думки та дійсності є тільки думка, дівча в нас".

Саме в цих ідеях Гогоцький вбачає насамперед *sr*, дог тоїства. так і недоліки гегелівської системи. В зв'язку з цим аналіз Гогоцьким філософії Гегеля концентрується спочатку на позитивних її моментах, а потім на недоліках.

Розглядаючи вступ до гегелівської системи ("Феноменологію").

Гогоцький цілком справедливо ездвпіус. 50 безперек."?

заслуга Гегеля полягає в тому. ^o його теорія пізнання та система загалом будуються на узагальненні історії пізнання.

Найважливішою та найважчою частиною Філософії Гегеля іогоаький аргументовано вважає логіку. Чи не найглибшим положенням Гегеля він вважає твердження іщр^співпадіння законів і форм мислення з законами та формами буття.

У філософії природи він вбачає два основні надбання; тлумачення духа як продукту розвитку природи та розуміння духа як панівного над нею.

Найбільш адекватним та точним вважає Гогоцький і трактування німецьким мислителем філософії духа.

Раціональним видається тлумачення філософом вчення Гегеля про суб'єктивний дух. В антропології він знаходить у Гегеля струнку зображення поступового розвитку людського духа до самоусвідомлення. Во в стосується психології, то коли з думкою Гогоцького про цінність гегелівського вчення про пам'ять мовна було б погодитись, то в аналізі здатностей ду- кі як ступенів розвитку мислення він займає загалом помилкову позицію щодо чуттєвості як одної з форм пізнання, розглядаючи її як недорозвинуте мислення.

Стосовно філософії права Гогоцький слушно не приписує Гегелю "обожнювання держави". За глибиною та точністю зображення епох історичного розвитку філософії мистецтва він таков вважає німецького мислителя найбільш досконалим.

Звергаючись до недоліків філософської системи [егеля, Гогоцьки. вбачає "айбільший з них. знову ж таки,- в проголошенні принципу готовності мислення та буття, у визнанні людського мислення абсолютним. Критика Гогоцьким цього положення, незважаючи на її православно-релігійну спряморЗійеть.

слідуює у тому і руслі, ио й критика Гегеля пізнім йеллінгом, Тренделенбургсм, Марксом. Принцип тотожності дозволяє, с одного

боку, подолати кантівський агностицизм та фіхтевський суб'єктивізм, з іншого, - абсолютизує людське мислення, ототожнює його з абсолютом.

Тотожність, згідно з Гогоцьким, не може бути введена ні з мислення, ні з буття, а має за підставу декого третє. Взагалі критика Гогоцьким ядра гегелівського вчення певний чином співзвучна тому способу критики, що застосовувався до Гегеля у діалектико-матеріалістичній традиції. Таким 'третім' вважалась в ній, як відомо, "предметно-матеріальна діяльність."

Серед інших помічених Гогоцьким недоліків німецького філософування. слід вказати насамперед розуміння проблеми початку філософії. Гегелівське "чисте буття" не задовольняє його через дві обставини: 1) початок у Гегеля не є безпосереднім; 2) він не містить у собі джерело всіх визначень.

Гогоцький вважає також безпідставним принцип ниділу структури філософської системи Гегеля, логіки зокрема. Він піддає сумніву вихідну триаду гегелівської логіки: "буття - ніщо - становлення". Перехід від сутності до понять цікавить Гогоцького насамперед як перехід від необхідності до свободи. Він вважає обмеженням гегелівське розуміння свободи. Головну причину подібного стану речей вбачає у домінуванні у Гегеля абстрактного чистого мислення. Гогоцький заперечує гегелівську фаталістичну необхідність, відстоюючи принципи людської свободи, розглядаючи бога як її гаранта. Загальна оцінка ним вчення Гегеля про свободу така, ця проблема останнім не вирішена, (Няме того - 5 іеия ГРГРЯІЕ- 20- ської системи подібне принципово неможливе.

Чимало вдалих критичних зауважень Гогоцького стосуються й другої частини філософської системи Гегеля - ФІЛОСОФІЇ природи: по-перше, переходу від логіки до філософії природи: по-друге, -

проблеми випадкового в природі. Цей перехід не має необхідного характеру, а є довгитим, суб'єктивним. Зазначимо, до на це звернули в свій час увагу Йеллінг, Маркс та Енгельс. Мо ж стосується випадкового в природі та історії, то Гегель взагалі демонструє повну безпорадність.

Через хибність підгрунтя своєї системи Гегель так і не зміг розкрити перехід не тільки від логіки до природи, але й від природи до духа, "вивести дух з природи, стверджує Гогоцький. Діалектична система Гегеля, замість того, щоб вказати сутність походження духа, обмежується лише описом процесу, в якому слідує один за одним стани суб'єктивного духа. Але й вчення про суб'єктивний дух "не показує, як несвідоме буття речовини перетворюється в свідомість, а обмежується тільки поясненням положення, во несвідома маса організованого тіла поступово оживляється свідомістю."

Вказує Гогоцький і на "деякі невідповідності" у Гегеля між феноменологією та психологією. А саме: предмет феноменології - розвиток свідомості, психології - духа з її здібностями. які виявляються вже після розвитку свідомості. Мислитель заперечує це, стверджуючи, що свідомість розкривається паралельно зі здібностями. "Феноменологія духа закінчується розумом, в якому свідомість визнає суттєві властивості предметів своїми власними, а потім всі розкриваються нижчі здібності дужі, як-ось здатність уявлення, пам'ять і т.д., ніби насправді можливий розвиток розданої свідомості скоріше розвитку нижчих здібностей." Однак, тут стріли критики Гогоцького б'ють жито цілі, бо звертання свідомості до самої себе (ПСИХОЛОГІЯ) більш розвинутий і пізній ступінь розвитку духа, ніж його відношення до предметів (феноменологія). До того в свідомість не може одночасно займатись предметами і саморефлектувати.

Філософія історії Гегеля фактично випадає з поля зору Гогоцького. Але декілька критичних зауважень, це стосуються надмірної підлеглості у Гегеля історичного розвитку логічній необхідності та так званому германоцентризму, він все в висловлює. Заслугує особливої уваги аналіз Гогоцьким вчення Гегеля про державу, про співвідношення особи та держави. На відміну від останнього, він віддає перевагу особі, її правам.

Ряд влучних суджень висловлює Гогоцький також стосовно гегелівського вчення про абсолютний дух та його форми - мистецтво, релігію, філософію. їх сутність та ієрархію підлеглості. Він не сприймає гегелівське розуміння мистецтва як найбіднішої, найабстрактнішої форми самосвідомості абсолюту. Гегелівську ієрархію "мистецтво - релігія - філософія" Гогоцький заперечує, доводячи, що релігія має займати "не середнє .... але перме та останнє" місце, оскільки саме релігією "починається та заєрвується внутріжній розвиток людини. " В аналізі Гогоцьким співвідношення мистецтва, релігії та філософії є одна дуже сильна сторона. Він справедливо вважає, що це самостійна і самоцінна форма світовідномвнкя і "світосприйняття, що не знімаються' у послідовному кодї розвитку культури.

Підсумовуючи, автор наголошує, що трактування Гогоцьким філософії Гегеля базувалось на ґрунтовному знайомстві з текстами, містить у собі немало цінних ідей, які виявились аит- тездатними і так чи інакме перейили в сучасне гегелезнавст- во. Деякі з піднятих в ході його аналізу питань не отримали і сьгодні ствердних відповідей. При всій вразливості, суперечливості. а інколи поверховості розбору Гогоцьки» філософії Гегеля, його праці були, без сумніву, віхо» вітчизняного гегелезнавства і сприяли, безумовно, адекватнімому ознайомленим філософської громадськості з суто цієї епохальної Філософської системи.

В заклічеш;і підводяться підсумки дослідження, робляться висновки, до впливають зі змісту дисертації та окреслюються перспективи подальшого наукового пошуку.

Основні положення дисертації висвітлені у публікаціях автора:

1. С.С.Гогоцький як історик Філософії // Гуманітарні науки: проблеми, пошуки, перспективи. Матеріали міжвузівської наукової конференції. Умань, 1993. С.132-139.

2. Про історико-філософськ'у спадщину С.С.Гогоцького // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія. Випуск 23. Київ, 1995. С.54-62.

3. С.С.Гогоцький. До питання прояву національної своєрідності у філософії // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. Тези та матеріали міжнародної науково-практичної конференції. в.Луцьк, 18-23 червня 1994 р. С.154-156.

АНЮТАЦІЯ

Fytsyk I.D. Gogocki as a historian of philosophy. The dissertation for the degree of Candidate of Philosophy (speciality is 03.00.05,- history of philosophy) Taras Shevchenko National University. Kiyiv. 1990.

It is the manuscript that is defended. The dissertation contains the detailed analysis of historic-philosophical ideas of one of outstanding representatives of academic-eclesiastical thought of "Kiyiv School" of the period of its formation - Gogotsky The investigation of the thinker's peculiarities of interpretation of Hegel's philosophical heritage the peculiarity of the view on the essence of the historic-philosophical process, the specification of the proceeding methodology allows to determine the role of Gogotsky in the formation of the domestic

historic-philosophical thought more adequately

Фицик И.Д. С.С.Гогоцкий как историк философии. Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 - история философии. Киевский университет имени Тараса Шевченка. Киев, 1996 г.

Защищается рукопись. Диссертация содержит обстоятельный анализ историко-философских взглядов одного из видных представителей духовно-академической мысли "Киевской-школы" периода её становления - С.С.Гогоцкого. Исследование особенностей трактовки мыслителем философского наследия Гегеля, своеобразия взгляда на сущность историко-философского процесса, специфики применяемой методологии позволяет более адекватно определить роль Гогоцкого в становлении отечествен-

иной историко-философской мысли.

Ключові слова: православний неортодоксальний теїзм, вітчизняне ієгельнство, поняття розвитку, діалектичний метод тотожності мислення та буття, абсолютний дух та його форми необхідності та свободи.

